

Vers una pedagogia esportiva, axiològica i humanista

Guillem TURRÓ I ORTEGA
Institució Cultural del CIC

Tout ce que je sais de plus sûr à propos de la moralité et des obligations des hommes,
c'est au football que je le dois.

Albert CAMUS

RESUM: En aquest text es vol reivindicar la dimensió educativa de l'esport, els seus valors formatius i humanístics. Defensem l'aportació de l'esport des d'un punt de vista axiològic. Creiem que la praxi esportiva pot transmetre tot un seguit de valors imprescindibles per tal de construir-nos com a persones, per poder realitzar-nos des d'un punt de vista moral. També destaquem l'oportunitat que ens brinda l'activitat esportiva per aconseguir que la nostra societat millori humanament. El nostre text també cerca dignificar intel·lectualment l'esport, donar-li la importància cultural i pedagògica que es mereix. Només així serem capaços de salvaguardar una tradició que va començar amb els antics grecs i que va tenir en Pierre de Coubertin un dels seus més il·lustres representants.

ABSTRACT: In this text, the educational dimension of sport is vindicated in its humanistic and formative aspects. We defend the role of sport from an axiological point of view. We believe that the sportive practice is one of the keys to the acquisition of essential values and contributes to our moral development as human beings. We also wish to show how much sport is central in the process of reaching a more humanized society. Our aim is to point out its intellectual significance as well as its cultural and pedagogical relevance. It is only by defending these values that we will be able to protect a tradition once started by the Ancient Greeks and which later on had Pierre de Coubertin as one of its most relevant figures.

El que ens proposem amb aquest text és dur a terme una breu i general reflexió sobre els elements ètics i educatius que es poden desprendre de la praxi esportiva. L'esport, molt més del que hom pensa, ens pot ajudar a formar-nos humanament,

a créixer com a persones; és per aquest motiu que volem remarcar les seves qualitats educatives. En aquest sentit, volem reivindicar una educació esportiva que ens permeti millorar humanament, creiem que l'esport pot posar-se al servei d'un humanisme que pugui plantar cara a la competitivitat mercantilista que impregna les nostres societats postmodernes. Creiem que l'esport pot humanitzar la nostra existència, que pot potenciar la nostra condició personal. Entenem l'esport com un cultiu de la llibertat i de l'enriquiment social, com una forma més de ser plenament humans. En tot moment defensarem una concepció humanista de l'esport fonamentada en valors morals. Per tot això volem que l'esport superi el descrèdit intel·lectual que fins ara ha patit.

El motiu d'aquest modest escrit és defensar una visió humanista de l'esport. Creiem que l'esport pot seguir enriquint les nostres vides, que els seus elements poden ser valuosos instruments a l'hora d'encarar la vida i els seus problemes. El nostre gran propòsit serà defensar que l'esport pot ser portador de valors, subratllar-ne el caràcter educatiu i les seves bases ètiques. Si educar-nos significa esdevenir persones, si sense les diverses praxis educatives ens resultaria impossible desplegar totes les nostres potencialitats cognitives, sentimentals, emocionals, morals i socials, l'aportació de l'esport no s'hauria de minimitzar. Es tractarà de repensar l'esport a la llum d'una pedagogia moral i humanista, defensar que l'esport també pot respondre a favor d'aquells valors imprescindibles per a la vida humana. Convé subratllar que l'esport té l'obligació de posar la persona en el centre de les seves potencialitats educatives, tal com diu Solar: «El deporte ha de dejar de ser el “fin” para ser el “medio”, y la persona ha de constituir el único objetivo, al menos en la educación».¹ Cal no oblidar que l'esport pot ser un vehicle tant de valors positius com negatius i que això dependrà en bona part de les seves condicions contextuais. Ha de quedar molt clar que l'esport ni és una activitat inútil ni tampoc un fi en si mateix, sinó un mitjà i un instrument, encara que incorpori fins parcials com a moments del mateix procés, encara que el fi sigui sempre un pas en el camí. Com diu Magnane: «L'esportista “alienat” és aquell que ha cregut agafar l'esport com un mitjà i no s'ha adonat que, en realitat, el considera com una finalitat».² Erren tots aquells que prenen l'esport com un fi i no com un mitjà, no podem estar d'acord amb les següents paraules: «L'esport només se serveix a si mateix; l'objectiu de l'esport només resideix en ell; el veritable valor de l'esport sorgeix només de si mateix».³

Hem de veure l'esport com un àmbit propici per a la maduració de la personalitat, com un recurs per afrontar la deshumanització social, una manera saluda-

1. Luis Vicente SOLAR, *Deporte: El gigante virtual*, Bilbao, Universidad del País Vasco i Centro de Estudios Olímpicos, 2007, p. 37.

2. Georges MAGNANE, *Sociología del deporte*, Madrid, Península, 1966, p. 46.

3. Bernard JEU, *Análisis del deporte*, Barcelona, Ediciones Bellaterra, 1988, p. 142.

ble de dialogar amb el món i amb les altres persones. Però això no significa que l'esport per si mateix sigui una activitat generadora de valors socials i personals, caldrà inserir-lo dins d'una pedagogia humanista. Com diu Solar: «El deporte es, por sí mismo, inocuo, no es bueno ni es malo, es un medio políticamente utilizable como fórmula de progreso, como elemento pedagógico, como un generador de riqueza o como instrumento para la salud y la felicidad de las personas».⁴ En paraules de Simon: «Cuando se practica respetando sus principios, el deporte no sólo tiene valor significativo en sí mismo sino que puede ilustrar, expresar y quizá promover importantes valores que, si se reconocieran más ampliamente, promoverían un mejor y más justo orden social para todos».⁵

Nosaltres seguim confiant en una concepció educativa de l'esport, veiem l'esport com una activitat positiva des del moment que ens ajuda a millorar humanament, quan el seu sentit profund ens reconcilia amb el més valuós de la condició humana. L'esport es presenta com una invitació a viure amb intensitat i autenticitat, com una eina que pot contribuir a desplegar el nostre potencial personal, a adquirir la fortalesa vital que ens permetrà excel·lir moralment i esdevenir virtuoses. En paraules de Cardús: «En la idea de virtut —vinculada a la força—, precisament es fan més properes les nocions de bondat i de bona educació, el fons i la forma, lligades a aquesta idea de fortalesa personal. La virtut, com deien els clàssics, no es pot transmetre com un coneixement, perquè és una pràctica».⁶ L'esport ens ensenya a viure d'una determinada manera, a cultivar-nos en el terreny de les virtuts. La praxi esportiva es presenta com una manera d'enriquir la nostra vida i ampliar les nostres perspectives vitals, en paraules de Barthes: «La que s'alça amb la victòria és una certa idea de l'home i del món, de l'home en el món. Aquesta idea és que l'home es defineix plenament per la seva acció, i l'acció de l'home no consisteix a dominar els altres homes, sinó a dominar les coses».⁷

Ens neguem a limitar l'esport únicament a l'àmbit de la cultura física, creiem que pot convertir-se en una veritable escola vital, que ens proporciona moltes lliçons humanes que ens caldria aprendre. Des de diversos punts de vista, l'esport pot propiciar interessants situacions educatives, pot estimular un canvi moral en les nostres vides, pot oferir-nos alternatives per a un desenvolupament saludable i integral de la nostra personalitat. Continuem fixant-nos en l'aportació educativa de l'esport, en tractar-lo com un recurs formidable per tal de transmetre uns valors

4. Luis Vicente SOLAR, *Deporte: El gigante virtual*, Bilbao, Universidad del País Vasco i Centro de Estudios Olímpicos, 2007, p. 104.

5. César TORRES i Daniel CAMPOS (ed.), *¿La pelota no dobla?: Ensayos filosóficos en torno al fútbol*, Buenos Aires, Libros del Zorzal, 2006, p. 186.

6. Salvador CARDÚS, *Ben educats: Una defensa útil de les convencions, el civisme i l'autoritat*, Barcelona, La Campana, 2008, p. 38.

7. Roland BARTHES, *Del deporte y los hombres*, Barcelona, Paidós, 2008, p. 57.

que puguin fer de la vida una realitat amb sentit. L'esport pot erigir-se a favor d'una educació en valors, l'esport constitueix un esplèndid escenari per al desenvolupament axiològic. L'esport, ben emprat, pot tenir un alt valor educatiu, com diu Hernández: «En definitiva, es posible afirmar que las prácticas que se generan en una concepción educativa del deporte constituyen un vehículo adecuado para un tratamiento ético de diferentes situaciones y el desarrollo de una educación en valores».⁸

L'esport té una gran transcendència relacional, pot ajudar-nos a interioritzar i desenvolupar valors emocionals; moltes de les virtuts esportives poden ser transferides a la nostra vida. Per aquest motiu, l'esport hauria d'adquirir un ple sentit humanístic, un valor moral i educatiu clar. Tot això tindrà sentit sempre i quan tinguem clar que els valors morals constitueixen l'element indispensable per a poder vertebrar una educació holística, equilibrada i humanista, una educació axiològica que implicarà articular correctament la formació personal del ciutadà. Si tenim en compte que els valors s'aprenen tot practicant-los, l'esport podrà ajudar-nos molt en aquesta direcció.

El moll de l'os de la nostra proposta ha de ser un esbós axiològic fonamentat en la praxi esportiva. La columna vertebral de la nostra axiologia esportiva es troba configurada per dotze valors. Aquestes virtuts són les següents: voluntat, coratge, esforç, perseverança, disciplina, salut física, salut psíquica, jovialitat, humilitat, confiança, cooperació i solidaritat. Es tracta d'un catàleg que podria eixamplar-se considerablement, perfectament podríem ampliar aquesta llista amb altres valors. Així, per exemple, la justícia, el respecte, la generositat, l'esperança, la magnanimitat, la paciència, l'esperit de lluita (agonístic), la responsabilitat, l'autocontrol, la moderació, la pau, l'honor o l'amistat.

Apostem decididament per un humanisme esportiu que es preocupi per l'esportista com a persona, perquè no es trobi únicament supeditat als resultats, als sistemes d'entrenament, a la competició, a la implacable i inhumana lògica pròpia del subsistema esportiu elitista i hipercompetitiu. La grandesa de l'esport radica en el fet de conquerir-nos a nosaltres mateixos, de relacionar-nos amb nosaltres mateixos d'una manera diferent; una de les seves raons de ser és guanyar-nos tot assolint noves metes, descobrir-nos a través de la confiança, l'entrega i l'esforç. El bon esportista encarna perfectament la superació de les dificultats gràcies a la voluntat de guanyar. Fer esport implica un aprenentatge en terreny de l'autosuperació, la lluita i la dedicació tenaç, disciplinada i valenta. L'esport ens pot servir per afirmar-nos i provar-nos a través de l'obstacle o l'adversari, ens ensenya a esforçar-

8. José Luis HERNÁNDEZ, «El deporte en el currículum de educación física: justificación curricular y educación en valores», a *Valores del deporte en la educación (año europeo de la educación a través del deporte)*, Madrid, Ministerio de Educación y Ciencia, 2005, p. 148.

nos per intentar millorar i progressar. Només lluitant per tal de superar les adversitats podrem avaluar les nostres capacitats, podrem assolir un coneixement més profund de nosaltres mateixos. Creiem que és l'esforç humà per transcendir-nos el que ens converteix veritablement en persones: podem afirmar que l'home no és només el que és, sinó el que pot arribar a ser.

Per contra, l'esport no hauria de tenir repercussions negatives amb relació a l'ésser humà. Creiem que l'esport pot canviar la nostra vida, que pot ser un bon estímulo per a la iniciativa i la responsabilitat, una oportunitat perquè ens coneguem, expressem i superem. Fer esport significa posar a prova el nostre potencial vital, constatar i contrastar les nostres limitacions. L'esport pot ajudar a donar sentit al nostre oci, aportar-nos vivències plaents, sensacions de gaudi i d'alegria, moments que ens apropen a la felicitat. Com diu Cagigal: «Ocio, esparcimiento, confrontación de posibilidades, afán de superación, liberación, vuelta a la naturaleza, expresión personal, relación social —tal es la línea del clásico y durable deporte— presentan un panorama rico en aprendizaje a vivir».⁹ En paraules de Cuenca: «Un ocio entendido como expresión personal, desarrollo y ejercicio de libertad, se corresponde con un ideal educativo en el que se defiende el ejercicio del deporte para todos».¹⁰

Els esports, cadascun a la seva manera, ens permeten desenvolupar-nos humanament i moralment, convertir-nos en millors ciutadans i persones. Hem de prendre consciència del contingut educatiu de l'esport, creiem que l'esport pot ajudar-nos en el desvetllament de moltes de les capacitats i habilitats que ens fan plenament humans. L'esport pot ser una pràctica edificant, que ens eduqui en el sacrifici, la disciplina, la possibilitat del fracàs, la lluita per l'èxit i la consciència dels nostres límits; també per socialitzar-nos, per aprendre a viure i convida en societat. L'esport pot ennoblir les nostres vides perquè conté eminents valors formatius. L'esport pot ser un bon instrument per aprendre a guanyar i a perdre, per convertir-nos en tolerants i apreciar la companyonia i la col·laboració. L'esport pot ser un àmbit d'encontre interpersonal, un àmbit de creixement que ens ajudi a convertir-nos en éssers humans complets. L'esport pot ajudar a construir una societat més racional, civilitzada i madura; també pot servir d'estratègia social i de magnífica eina d'integració social.

Sabem que per a molts la credibilitat de l'esport es troba en entredit. Però continuem pensant que l'esport pot ajudar-nos a viure més satisfactòriament, a fer del món un lloc millor per viure-hi. Confiam que l'esport tingui un paper im-

9. José María CAGIGAL, *Obras selectas*, Madrid, Comité Olímpico Español, Ente de Promoción Deportiva José María Cagigal i Asociación Española de Deportes para Todos, 1996, p. 1034.

10. Manuel CUENCA, *Ocio humanista: Dimensiones y manifestaciones actuales del ocio*, Bilbao, Universidad de Deusto, 2000, p. 240.

portant de cara a construir un món més humà, més just i més solidari, que formi part d'una concepció creativa, transformadora i crítica, d'un projecte humanitzant de la societat. L'esport respon a l'anhel de realitzar coses importants i d'assolir l'excel·lència humana; ha d'aspirar en tot moment a donar sentit a les nostres vides. També convé deixar clar que l'esport pot ser una excel·lent manera de millorar la qualitat de vida de les persones amb discapacitats físiques, psíquiques i sensorials.

Les persones que fan de l'esport una actitud existencial entendran perfectament el missatge d'aquest escrit. Ningú no discutirà que la pràctica esportiva promou hàbits de sociabilitat, joc net, coneixement del propi cos; que l'esport ens prepara per a l'esforç i la superació personal, i manté i reforça la nostra salut i la nostra capacitat per al treball col·lectiu. Un dels objectius d'aquest text és també subratllar que l'esport es troba soterrat per molts prejudicis. Aquests estereotips no ens deixen apreciar l'esport en tota la seva riquesa i amplitud reals. L'èmfasi excessiu en el fet de guanyar, la discriminació envers el derrotat han de ser actituds que cal eliminar. Seguint la nostra línia argumental, hem d'esforçar-nos a discernir l'esport que educativament més ens convé. L'esport pot afavorir les relacions intersubjectives dins d'un clima de sinceritat i joia, pot promoure el gust de l'acció desinteressada i generosa. Per tant, hem de rebutjar aquells models esportius exclusius, excloents i obsessivament centrats en l'afany d'èxits i de victòries.

L'esport és un esforç suplementari, luxós, inútil en certa mesura. Però al mateix temps, l'esport és una manera de celebrar la vida, de viure d'una manera diferent i especial. En paraules de Cagigal: «La existencia deportiva, es decir, esa manera alegre y euforizante de vivir, connotada por una implicación corporal y un afán de autocomprobación o desafío, parece ser una de las formas de existencia básicas del hombre».¹¹ Exigim a l'esport coses importants, que ens permeti anar avançant en les metes de desenvolupament personal. L'esport pot implicar elements comunicatius, afectius i recreatius de primer ordre. Demanem a la praxi esportiva que ens ajudi a millorar com a persones, considerem que una societat veritablement esportista és una societat humanament admirable. Vincular l'esport i l'òrbita axiològica no és ni un caprici personal ni una extravagància subjectiva. Apropar el món de l'esport a l'ètica ha de ser un repte i una exigència per a tot entrenador i educador físic. Tampoc pretenem convertir l'esport en el que no és, no volem deixar de banda una mirada crítica i realista respecte a aquesta realitat tan poderosa del nostre temps. En aquest sentit, determinats autors freudomarxistes (destaquem el nom de Jean-Marie Brohm) ens han ajudat a sotmetre l'esport contemporani a una valoració exigent i humanista.

11. José María CAGIGAL, *Obras selectas*, Madrid, Comité Olímpico Español, Ente de Promoción Deportiva José María Cagigal i Asociación Española de Deportes para Todos, 1996, p. 912.

Comptat i debatut, des dels grecs ja sabem que l'esport és una bona forma d'educar els humans, un mitjà vàlid per desenvolupar-nos físicament, moralment i personalment. Aquest joc competitiu anomenat *esport* pot arribar a ser un esplèndid mobilitzador de recursos ètics. Creiem que ningú hauria de posar en dubte el potencial humanista de l'esport: aquest va ser el gran missatge que ens va llegar el pedagog Pierre de Coubertin. Es tracta de convertir l'esport en un territori d'aprenentatge axiològic, en una bona manera de preparar-nos per al repte de la vida. Entenem l'esport com un acte profundament ètic que ens allibera i ens fa més humans. Més enllà de la glòria competitiva de la qual ens parlava Píndar, l'esport pot ser una bona manera d'expressar la nostra personalitat. És possible continuar veient en l'esport un bon referent moral. És possible trobar esportistes que siguin models en els quals ens puguem identificar, formidables exemples morals, homes admirables que han dignificat el nom de l'esport amb unes actituds i uns comportaments molt valuosos. Així, per exemple, grans campions com Mohammed Ali o Tommie Smith ens han mostrat la cara més compromesa de l'esport, la d'aquells esportistes que no han estat aliens als problemes socials, que han representat molts altres que no poden tenir veu.

Cal recordar que no hi ha educació sense filosofia i que aquesta sempre anirà acompanyada d'un desig utòpic, de la voluntat d'humanitzar i de millorar la vida. Qui es dedica a educar pensa que una altra societat és possible. Creiem que és molt difícil imaginar una societat diferent i millor sense l'esport, que té sentit cercar de quina manera l'esport pot donar-nos un sentiment de valor per a les nostres vides. La vida esportiva hauria de nodrir un projecte socialment superior. Si és veritat que la filosofia i l'educació ens ensenyen a viure bé, també s'hauran d'ocupar de l'esport. Si l'ofici de viure consisteix fonamentalment en un aprenentatge ètic, l'esport ens pot donar una de les moltes claus per poder reeixir. Continuem creient que l'esport pot contribuir a un món millor.

Ens hem plantejat què podríem aprendre sobre la vida moral a partir de l'esport; volem donar un sentit ètic i educatiu a la praxi esportiva. Partim del convenciment que l'activitat esportiva és una font inesgotable de valors que ens enriqueixen personalment. Si els que són esportistes ho poden confirmar amb la seva praxi, els que encara no ho són ho podran comprendre des del moment que s'endinsin en el formidable món de l'esport actiu. Hem volgut defensar una concepció humanista de l'esport que pugui contribuir a l'acompliment personal de l'individu, a la formació harmònica de la persona. Estem convençuts que la mentalitat esportiva es troba en perfecta sintonia amb els valors humanistes que aquí presentem. Creiem que l'esport només conservarà el seu veritable sentit, contribuint a una societat més cívica, justa i emancipada, si no deixem que es converteixi en una diversió totalment deslligada de l'ètica.

De fet, encapçalàvem aquest article amb unes famoses paraules d'Albert Camus. Ningú no pot posar en dubte el compromís existencial d'aquest escriptor, la

implicació ètica i humana d'aquest filòsof francès que va morir el 1960 en accident de cotxe. Potser algú pensarà que aquestes paraules són una *boutade* o una exageració. Nosaltres pensem tot el contrari: considerem que és una frase clarivident que mostra una idea del tot imprescindible per copsar l'esperit d'aquests papers. Camus reconeix que el futbol va representar un gran aprenentatge en la seva vida, un esport que li va inspirar una saviesa sobre la moral i el comportament dels homes. En aquest cas concret, l'escriptor i assagista francès ens parla del futbol però també hauria pogut fer referència a moltes altres disciplines esportives. Ell va practicar el futbol en els seus anys de joventut a Argèlia, en el Ràcing Universitari de l'Alger, i per tant era l'esport que millor coneixia. En un camp de futbol va poder viure un noble esperit de lluita, d'amistat, de noblesa, d'esforç, de felicitat o de respecte. Com ha dit Solar: «Camus como otros quizás aprendieron en el deporte a conocer las reacciones de sus semejantes en situaciones límite, o las propias. A aplicar la solidaridad, a valorar al compañero y sus virtudes, a obviar sus carencias de forma útil para el conjunto, a aprovechar las propias cualidades, a aceptar los resultados de los propios actos, a programar en función de los mismos, en fin... a vivir».¹²

Nosaltres també pensem que hi ha coses molt importants que ens pot ensenyar l'esport. Som dels qui creiem que la praxi esportiva amaga un profund valor educatiu, que fem esport per divertir-nos però també per ser millors. Nosaltres som del parer que l'*ethos* esportiu és molt important per avançar i millorar en el nostre camí vital. L'esport enforteix l'esperit i ens fa més humils, respectuosos i humans, també ens pot fer més disciplinats i valents, més tenaços i forts. Pensem que l'esport és una dimensió irrenunciable en la vida humana, que l'*homo deportivus* ha de continuar bategant dins nostre. L'esport ens fa generosos en la derrota i condescendents en la victòria, ens pot ensenyar que la victòria és efímera i que la derrota exigeix una alternativa: aixecar-se novament i continuar lluitant. Voldríem legitimar l'esport com una pràctica socialment valuosa, com un àmbit de realització humana i personal, com una realitat educativament imprescindible. Si la filosofia humanista ens ensenya a estimar l'home, de ben segur que l'esport ens podrà acompanyar en aquest inacabable i apassionant camí.

12. Luis Vicente SOLAR, *Deporte: El gigante virtual*, Bilbao, Universidad del País Vasco i Centro de Estudios Olímpicos, 2007, p. 110.